

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO
Trg francoske revolucije 7,
1000 Ljubljana SLOVENIJA
tel. 061-200-27-11
faks: 200-27-34
E-pošta: ig@uni-lj.si

NALOGA

ČEZMEJNE DNEVNE IN TEDENSKE DELOVNE MIGRACIJE NA SCHENGENSKIH MEJAH REPUBLIKE SLOVENIJE (Z ITALIJO IN AVSTRIJO)

Izvajalec:
Inštitut za geografijo

Nosilec:
Dr. Jernej Zupančič

Naročnik:
Služba Vlade RS za evropske zadeve
Šubičeva 11
SI-1000 LJUBLJANA

Ljubljana, 18. oktober 2000

VSEBINA

I. UVOD

- 1.1. Slovenija je emigracijska in imigracijska dežela
- 1.2. Tradicija delovnih migracij v slovenskem prostoru
- 1.3. Cilji raziskave
- 1.4. Metodološke opombe proučevanja čezmejnih dnevnih delovnih migracij

II. ČEZMEJNE DNEVNE DELOVNE MIGRACIJE

- 2.1. Dejavniki pospeševanja in zaviranja čezmejnih dnevnih delovnih migracij
  - 2.1.1. Splošni dejavniki
  - 2.1.2. Potisni dejavniki
  - 2.1.3. Dejavniki privlačevanja
- 2.2. Lastnosti obmejnih območij
- 2.3. Čezmejne dnevne delovne migracije
  - 2.3.1. Številčni obseg čezmejnih dnevnih delovnih migracij
  - 2.3.2. Sezonski utrip dnevnih čezmejnih migracij
  - 2.3.3. Kvalifikacijska struktura dnevnih čezmejnih migrantov
  - 2.3.4. Struktura del, ki jih opravljajo dnevni čezmejni migranti

III. UČINKI ČEZMEJNIH DNEVNIH DELOVNIH MIGRACIJ

- 3.1. Socialni učinki
- 3.2. Prostorski učinki
- 3.3. Etnični učinki
- 3.4. Pospeševanje medregionalnega sodelovanja

IV. OCENA MIGRACIJSKEGA POTENCIALA OBMEJNIH OBMOČIJ SLOVENIJE

V. LITERATURA

ČEZMEJNE DNEVNE IN TEDENSKE DELOVNE MIGRACIJE NA SCHENGENSKIH MEJAH REPUBLIKE SLOVENIJE (Z ITALIJO IN AVSTRIJO)

I. UVOD

1.1. Slovenija je emigracijska in imigracijska dežela

Slovinci sodimo med evropske narode z največjim deležem odseljenih z etničnega teritorija. Odseljevanje je bilo najmočnejše v obdobju prvega demografskega prehoda v drugi polovici 19. stoletja. Tedaj se je večina evropskih narodov številčno precej okrepila, pri Slovencih pa je bila ta rast dokaj zmerna. Večina naravnega prirastka se je sproti odselila v industrijske predele srednje in zahodne Evrope ter v čezmorske dežele, v prvi vrsti v ZDA. Slovenija je tedaj sicer doživljala korenito modernizacijo po zaslugi svoje izredne prometne in geopolitične lege na eni najpomembnejših evropskih osi, ki je držala iz srednjeevropskega osrčja proti severnemu Jadranu. Vendar je bil tempo industrializacije prepočasen in obseg preskromen, da bi mogel zadržati domačo delovno silo, ki se je z agrarno prenaseljenega podeželja prelivala v tujino. Slovenske pokrajine so bile tipično območje odseljevanja. V slabega pol stoletja v drugi polovici 19. stoletja se je odselilo okrog 500.000 ljudi. Nekateri so se vračali, večina pa je ostala v novi »domovini«.

Odseljevanje je ostalo prevladujoči trend tudi naslednjih petdeset let v 20. stoletju. Slovenska zgodovinska izkušnja se je obogatila za sorazmerno številčno in vplivno plast politične emigracije. Prva, protifašistična, se je usmerila predvsem v Kanado, Argentino in Avstralijo. Zaradi svetovne gospodarske recesije je bilo odseljevanje nekoliko manjše, a še vedno veliko večje od priselitev (Genorio, 1993). Med in po drugi svetovni vojni je prišlo do masovnih selitev različnih skupin prebivalstva na teritoriju današnje Slovenije, kar je imelo za posledico velike spremembe etnične, socialne sestave prebivalstva. Obenem se je spremenila tudi vloga posameznih območij Slovenije, ki je iz središčnega evropskega prostora postal najprej obrobje dveh vojaških in ekonomsko-političnih sistemov, če ne štejemo posebej še avstrijske nevtralnosti in jugoslovanske (in torej tudi slovenske) neuvrščenosti. Tudi obmejni prostor v sosednjih državah je doživljal burno selitveno zgodovino. Ne nazadnje je bilo migracijsko dogajanje na slovenskih tleh le del istih procesov v širšem evropskem prostoru. Zaradi forsiranih selitev se je značaj slovenskega teritorija in tudi njegovega obrobja v sosednjih državah precej spremenil. Tako so nekatera območja postala etnično veliko enotnejša, nekatera so se povsem izpraznila, skoraj vsa pa so zaradi migracijskih šokov in posledic novih geopolitičnih razmer postala kulturno, gospodarsko šibkejša in bolj ranljiva (Gosar, 1993). Zaradi tega so – čeprav so bila nekdanj predvsem središča imigracije, sama postala emigracijska.

Prav nasprotno pa se je zgodilo Sloveniji, ki se je v nekaj desetletjih po drugi svetovni vojni iz pretežno agrarne spremenila v industrijsko družbo. Nagla industrializacija je povzročila vrsto družbenih in prostorskih sprememb, za katere so zahodnoevropske družbe potrebovale tri generacije oziroma 60-70 let, v Sloveniji pa je bila ta preobrazba narejena v eni sami generaciji. Pospešena industrializacija je sprožila naglo deagrarizacijo in hkrati tudi urbanizacijo. Preslojevanje kmečkega prebivalstva v nekmečkega je imelo nekaj posebnosti. Zaradi 10 – hektarskega maksimuma se kmetije niso povečevale. Ob uvajanju moderne tehnologije v kmetijstvu je le-to nenehno dražilo končne kmetijske proizvode, kmetom pa ni zadoščalo niti za kritje obratnih stroškov, niti jim ni omogočalo primerne eksistence. Razvila se je značilna polkmečka struktura, ki je bila podprta tudi s konceptom razpršene

industrializacije (lokacije manjših industrijskih obratov) in konceptom policentričnega razvoja. Oba koncepta sta pripomogla k nagli deagrarizaciji in polni zaposlenosti aktivnega prebivalstva, hkrati pa sta se naslonila tudi na čedalje intenzivnejše migracije delovne sile. Oblikovale so se široke cone dnevnih migracij delovne sile, sprva predvsem z javnimi prevoznimi sredstvi, od osemdesetih let dalje pa predvsem z osebnimi avtomobili (Klemenčič, 1972). Industrializacija in možnosti zaposlovanja v različnih drugih dejavnostih je odprlo tudi vrsto novih delovnih mest, za katera domačini niso bili posebej navdušeni ter delovna mesta v vojski in nekaterih vrstah uprave, kjer so se v večji meri zaposlovali priseljeni delavci iz nekdanjih jugoslovanskih republik. V vsega dveh desetletjih je Slovenija postala neto uvoznik delovne sile in pridobile vse karakteristike imigracijske družbe (Klemenčič, 1992). Vendar se je zadržal tudi trend emigracije (začasne in za stalne) iz Slovenije. Tako moramo govoriti o emigracijsko-imigracijski družbi. Prikrto brezposelnost je Slovenija reševala z dokaj konstantnim in proporcionalno gledano zelo visokim deležem zdomcev.

Čedalje večje potrebe izgradnje in preurejanja vedno premalo zmogljive infrastrukture na eni, skromna akumulacija zasebnega kapitala zaradi nezaupanje v bančni sistem, inflacijskih tendenc in navad »takojšnjega trošenja« je pokrajina dajala videz precej bolj bogate družbe, kot pa je bila v resnici. Zaradi delovno intenzivne industrije je le-ta pričela zaostajati tako na organizacijski, kakor na tehnološki in kapitalski ravni. Osemdeseta leta so prinesla neusmiljeno spoznanje o naglem zaostajanju in nuji po spremembah. Pričela se je ekonomska in z njo tudi politična kriza v nekdanji Jugoslaviji, s strmo naraščajočo inflacijo ter brezposelnostjo. Sledil je zlom nekdanje države, ki se je zapletla v vrsto lokalnih vojn in brutalnih civilnih in vojaških spopadov na etnični osnovi. Slovenija se je osamosvojila, vendar je bila tudi soočena z dejstvom, da je znaten del njenega nekdanjega tržišča in surovinske baze preprosto izginil. Na drugi strani je napredujoča integracija evropskih držav v Evropsko unijo postregel z vrsto novih izzivov, ki se jih je oprijela tudi Slovenija. Sprejete obveznosti niso le v usklajevanju norm in praks z veljavnimi v EU, temveč tudi ustvarjanje človeških, materialnih, kapitalskih in organizacijskih potencialov, ki lahko slovensko družbo zadrži kot konkurenčno in s tem uspešno. Slovenija je zmoгла prehod v tranzicijsko obdobje zaradi že večkrat v zgodovini izpričane trdoživosti, tako ekonomske kot etnične. V tem pa so imela migracijska gibanja bistveno pomembnejšo vlogo, kot pa se jim sicer pripisuje. Ribniški krošnjariji, dunajski maronarji ali pa prekmurski sezonci so le začetniki izjemno razširjenega in za socialno preživetje pomembnega procesa, ki je pomagal ohranjati ekonomsko vitalnost slovenske populacije v različnih zgodovinskih obdobjih. Tradicija čezmejnih delovnih migracij je tako ena bistvenih tem v analizi slovenskega prostorskega in družbenega razvoja. Tako so tudi v začetnem obdobju nastajanja in rasti samostojne slovenske države predstavljali pomemben gospodarski temelj. Prinašali so kapital, izkušnje in včasih tudi partnerje, predvsem pa so bili tudi ostali soočeni z načinom dela in življenja zahodnih družb. Še posebej je treba poudariti tudi pomen odprtih meja, ki so ljudem ob meji prinašale vrsto možnosti. Toda to so bile tudi točke, kjer je kapital tudi odhajal, odhajali so tudi ljudje in z njimi včasih razvojne možnosti. V tej luči so dnevne čezmejne delovne migracije samo del veliko starejše, bogate in izredno raznovrstne dediščine delovnih migracij preteklih obdobj.

1.2. Tradicija delovnih migracij v slovenskem prostoru

Selitve zaradi dela imajo v slovenskem prostoru že zelo dolgo tradicijo. Če izpustimo preprodajalce živine, ki so pogosto prečkali meje upravnih enot v srednjem veku, tihotapce soli in različnih drugih dobrin, prevozništvu kot obliko vzporednega gospodarjenja (glavno je bilo kmetijstvo), potem so prvi začetniki delovnih migracij krošnjariji, ki so odhajali na delo

večinoma sezonsko. Med območjem stalnega bivanja in območjem začasnega dela ni bilo funkcionalne povezave. Podobno vlogo so imeli nekako v tem času (19. Stoletje) tudi maronarji na Dunaju in v Trstu, ki so prihajali večinoma z Dolenjske in iz nekaterih predelov Goriške. Tudi delo teh je bilo izrazito sezonsko, prav tako tudi bivanje. Vendar je veliko »maronarjev« kasneje našlo trajnejšo obliko zaposlitve. Sezonsko te vrste je po ustalitvi še vztrajalo v prvi generaciji, pri drugi pa zanesljivo ne.

Sezonska dela so oblika začasnega dela v tujini, kjer so se udeleženi delavci zadrževali za čas sezone. Med značilna sezonska dela sodijo dela na velikih žitnih poljih, veleposestih na Hrvaškem, na Madžarskem in Vojvodini, pa tudi v Franciji in Nemčiji. Sezonski so se pogosto vračali zaporedoma več let delat v isto območje. Razmeroma pogosta sezonska dela so bila tudi pri nekaterih zemeljskih in komunalnih ter gradbenih delih ter v gozdarstvu. Sezonski so imeli doma družine in navadno nekaj malega obdelovalne zemlje, ki jim je omogočala najnujnejše preživetje, nikakor pa ni bila zadostna. V pogojih agrarne prenaseljenosti je bila to edina rešitev, ki je zadrževala demografski potencial doma. V moderni obliki je sezonsko preživelo, le da je precej spremenilo značaj. Poglavitna dejavnost modernih zdomcev je v turizmu, nekaj malega še v gozdarstvu in kmetijstvu. Pri sodobnih kmečkih delih gre zlasti za obiranje nekaterih poljščin, hmelja in sadja, deloma še za urejanje okolja, sajenje dreves in različne druge akcije.

Najobsežnejše delovne selitvene tokove v sodobni Evropi pa predstavljajo zdomci, oziroma po uradni statistični opredelitvi delavci na začasnem delu v tujini. Bistven je torej motiv (selitev zaradi dela) in prečkanje najmanj ene državne meje oziroma začasno bivanje na območju tuje države. Zdomstvo zajema v Evropi sedaj več kot 10 milijonov ljudi. Prve generacije zdomcev so se zaposlovale skoraj izključno v rudarstvu in deloma še na nekaterih drugih težaških delih, zlasti v gozdarstvu. Njihova naslednja generacija je v novem okolju mnogokrat postala povsem primerljiva z večinskim avtohtonim prebivalstvom. Zdomstvo je posebej v podeželskih območjih ter regijah brez pomembnejše industrije kot poglavitne možnosti zaposlovanja ter pri drobnoposestni kmečki strukturi pomenilo tako rekoč edini socialni izhod. Odhajali so z namenom, da si s prisluženim denarjem zgradijo hišo, gospodarska poslopja, da si ustvarijo zagonske možnosti za pričetek obrtne dejavnosti ali pa preprosto izboljšajo standard. Izrazito »zdomske« pokrajine so postale na zunaj razpoznavne po novozgrajenih poslopih tre avtomobilih. Kapital. Ki so si ga mnogi pridobili z delom v tujini, je pomenil zelo pomemben razvojni impulz v prej pretežno agrarnih pokrajinah. Toda poznala se je tudi odsotnost delovne sile, saj se je na pričelo naglo povečevati obseg »socialnega preloga«, torej neobdelanih kmečkih zemljišč. Ponekod so se po dveh desetletjih pričeli kazati znaki propadanja kulturne pokrajine. Delo v tujini je namesto pričakovanih nekaj let podaljšalo v desetletje in več. Mnogi so si v tujini ustvarili družine in zdomstvo je prešlo v izseljenstvo. Najugodnejše socialne in pokrajinske učinke je opaziti tam, kjer so se zdomci vračali v domači kraj dovolj pogosto (najmanj mesečno) (Zupančič, 1998). Z izboljševanjem prometne dostopnosti, čedalje boljše motorizacije in raznovrstnostjo ponudbe delovnih mest, z razvojem obmejnih območij v sosednjih državah ter ob odprti meji so se povečevale možnosti tedenskih in celo dnevni delovnih migracij prek državne meje.

Čezmejne dnevne delovne migracije so mogoče le ob odprti meji, visoki stopnji motorizacije in razlikami med dvema obmejnima območjema (Hribernik, 1997). V slovenskem prostoru so nekatera območja imela podobne tokove že prej, predvsem proti Trstu, Gorici in Reki. V še kmečki družbi so oskrbovali mesta z dokaj širokega zaledja. Predvsem za Trst velja, da je cona dnevnega utripa segala vse do Postojne. Seveda pa tedaj vmes ni bilo državne meje. Ostale pa so potrebe med slovenskim podeželjem kot ponudnikom in Trstom kot

uporabnikom različnih vrst oskrbe in storitev (Bufon, 1992). Posebej pomemben dejavnik pospeševanja čezmejnih dnevnih delovnih migracij je bila sklenitev Osimskih sporazumov leta 1975 in njihova ratifikacija leto pozneje. Na slovensko – italijanski meji je nastala vrsta mejnih prehodov, poleg mednarodnih tudi meddržavnih in obmejnih ter kmetijskih. Vzpostavitev stikov z drugo stranjo meje so bili hitro vzpostavljeni, ker živi na drugi strani organizirana in dejavna slovenska manjšina. Poleg tega sta obe obmejni območji doživela skupno usodo močnega potresa s precej materialne škode in tudi človeških žrtev. Popotresna obnova je na obeh straneh meje vnesla precej inovacij v prostor. Furlanija je v nekaj letih razvila močno gospodarstvo, ki je temeljilo predvsem na manjših podjetjih (podoben koncept, čeprav ne zaradi potresa, lahko sledimo tedaj tudi na avstrijskem Koroškem). Odprla se je vrsta novih delovnih mest, ob odprti meji in živahnem uradnem sodelovanju pa so se močno izboljšale tudi informacije o delovnih možnostih na italijanskih strani. Kmalu se je pričel širiti enosmerni tok vozačev iz Slovenije, ki so iskali v bližnjih obmejnih krajih Italije različne oblike zaposlitve (Klemenčič, 1984, Klemenčič, 1987). Istočasno je zaradi politične in ekonomske krize v Jugoslaviji nastajal čedalje večji krog brezposelnih, kmetov, upokojujencev in drugih, ki so želeli z delom na drugi strani meje reševati eksistenčne težave ali pa izboljšati standard (Bufon, 1997). Po osamosvojitvi Slovenije se je obseg čezmejnih dnevnih delovnih migracij močno povečal, ker se je zaradi tehnoloških viškov in stečajev industrijskih podjetij posebno v nekaterih območjih močno povečala brezposelnost, obenem pa so se povečevale možnosti potrošnje različnih vrst blaga in storitev. Ob visoki stopnji motorizacije se je naglo povečevalo tudi število dnevnih čezmejnih delovnih migrantov. Poleg legalne zaposlitve z delovnim dovoljenjem in urejenim statusnimi vprašanji delovnih razmerij in pravic ter dolžnosti iz dela se je zaradi povpraševanja pričela povečevati tudi obseg dela na črno. Dnevne delovne migracije danes predstavljajo pomemben čezmejni pretok in puščajo na obeh straneh meje vrsto posledic in sledov. Obsegajo najrazličnejše vrste poklicev, storitev in uslug. Za dnevne in tedenske delovne migrante štejemo osebe s slovenskim državljanstvom, ki pogosto, praviloma pa dnevno potujejo na delo v sosednjo državo, sicer pa stalno živijo v Republiki Sloveniji (Zupančič, 1999a).

Posebno obliko čezmejnih migracij predstavljajo selitve zaradi šolanja. Slovenske manjšinske šole predvsem v Avstriji imajo na razpolago tudi nekaj učnih mest tudi za slovenske državljane. To zajema predvsem Višjo Šolo za gospodarske poklice v Šentpetru pri Šentjakobu v Rožu ter Dvojezično trgovsko akademijo v Celovcu. V posameznih letnikih je bilo tudi do polovice dijakov slovenskih državljanov. Letno znaša 60 do 80 dijakov s slovenskim državljanstvom. Slovensko gimnazijo v Celovcu in višje šole v Gorici ter Trstu obiskuj tudi nekaj slovenskih državljanov, predvsem tistih, ki imajo starše na začasnem delu in bivanju v Avstriji oziroma Italiji (Zupančič, 1999b, c).

Čedalje večje pa je tudi število slovenskih študentov na študiju ter usposabljanju v obeh sosednjih državah. Posebej so privlačne univerze v Gradcu, Vidmu in Trstu ter visoke šole v Gorici (tehnika, politične vede) in Beljaku (računalništvo). Povečujoč se tok slovenskih študentov na sosednje bližnje univerze opozarja na pomanjkanje nekaterih specializiranih visokošolskih in univerzitetnih ustanov po eni oziroma na preveliko zaprtost slovenskih univerz. Obratnega toka je bistveno manj ali pa sploh ne, kar ni najboljša popotnica pri prizadevanjih za vključitev v enakopravno mrežo evropskih univerz (Zupančič, 1997, Zupančič, 1999c).

1.3. Cilji raziskave

Proučevanje čezmejnih odnosov sega v Sloveniji v pozna sedemdeseta leta, ko je zlasti na področju geografije nastalo več del, ki posebej obravnavajo mejo in procese v obmejnem območju. Tematika je kasneje, posebej v devetdesetih letih, postala ena zelo pogosto obravnavanih tako na slovenski kot na mednarodni ravni. Migracijske teme so precej starejše. Vendar vsaj v slovenskem prostoru primanjkuje raziskav izrecno o dnevni čezmejni migracijah. Le-te so pogosto obravnavali v širšem kontekstu čezmejnih odnosov in sodelovanja. Ta študija skuša zato zapolniti tudi določeno vrzel na tem znanstvenem področju. Sama potreba po tovrstnih raziskavah pa je najboljši argument smiselnosti tudi širših in temeljitejših (teoretično in metodološko okrepljenih) razprav o dnevni čezmejni migracijah.

Glede na kratko odmerjeni čas je treba v tej študiji zasledovati predvsem naslednje cilje:

- opredeliti regionalno strukturo obmejnih območij, ki je obenem prispevno in ciljno območje dnevni čezmejni migrantov
- opredeliti dejavnike pospeševanja in zaviranja dnevni čezmejni migracij
- ugotoviti število (oceno) dnevni migrantov
- oceniti posledice čezmejni delovni migracij v prispevni in ciljnih območjih
- oceniti selitveni potencial v slovenskih obmejni območjih

1.4. Metodološke opombe proučevanja dnevni čezmejni delovni migracij

Proučevanje dnevni čezmejni delovni migracij sodi v kontekst proučevanja meje in obmejnih območij, zato je koristno, če ne nujno, vsaj na kratko podati analizo prostorske strukture in procesov v obeh zadevni pokrajinski območjih, torej na strani Slovenije (prispevna območja) ter na drugi strani državne meje v Italiji in Avstriji. Dnevni migracij ne more biti, če ni na prispevni strani razpoložljive delovne sile, če ta ni zainteresirana za različna dela in zaslužek onkraj državne meje, če nima ustreznih informacij in zvez ter če ni ustreznih prometnic in prepustnih mejni prehodov. Na ciljnih območjih mora obstajati potreba za delom (torej delovna mesta), kapital, informacije ter pripravljenost oblasti, da sprejmejo čezmejne dnevne migrante. V splošnem se morata obmejni območja strukturno dovolj razlikovati, da se sproži na eni strani ponudba in na drugi povpraševanje.

Pri strukturni analizi obmejnih območij je podan poseben poudarek naslednjim vsebinam: reliefni značilnostim območja (ker je osnova ostalih pokrajinski vsebin), gostota in način poselitve, velikost naselij in njihova medsebojna infrastrukturna povezanost, stopnja urbanizacije oziroma suburbanizacije, lastnosti gospodarske strukture, prostorska organiziranost, zaposlenost in ponudba delovni mest, pa tudi etnično sestavo prebivalstva, posebej v primerih, ko gre za prisotnost organiziranih slovenskih manjšin na ciljnih območjih.

Viri za tovrstno proučevanje so, vsaj neposredno, sorazmerno skromni. Statistika čezmejni tokov vodim evidenco za celoten pretok oseb, blaga in vozil, ne pa tudi po namenu čezmejni potovanj. Zato je bilo potrebno predvsem nekoliko daljše terensko delo. Obrnili smo se na vse mednarodne, meddržavne in obmejne mejne prehode (kmetijski in planinski prehodi v tem pogledu niso zanimivi) ter osebju, torej policistom in carinikom, zastavili nekaj vprašanj glede čezmejnega pretoka oseb, ki po vsej verjetnosti prehajajo mejo z namenom, da na drugi

strani delajo. Osebe na meji dokaj dobro pozna situacijo in jo lahko oceni. Seveda gre pri tem za približke, za ocene, in ne za točne številke. Ocene so verjetno natančnejše na manjših mejnih prehodih z ožjim zaledjem. Odziv osebja je bil zelo dober, saj imamo podatke za vse mejne prehode; za nekatere so podatki združeni.

Italija nima ne popisnih in ne drugih podatkov o tem. Za Avstrijo smo pridobili tudi podatke o številu zdomcev (slovensko govoreči brez avstrijskega državljanstva) in to primerjali s slovenskimi podatki popisa 1991. Vendar je treba opozoriti, da kategorija zdomcev nikakor ni identična z dnevnimi čezmejnimi migranti. Zdomci namreč v tujini tudi živijo in tako slovenska kot avstrijska statistika jih vodi kot bivajoče na ozemlju tuje oziroma za Avstrijo svoje države. Število zdomcev se samo eden od indikatorjev, da je v določenem območju število delovnih moči presega število delovnih mest in jih mora domače prebivalstvo iskati drugje, tudi v tujini. Drugi koristen podatek bi bil tudi stopnja brezposelnosti, kar pa je na krajevni oziroma občinski ravni v tem času bilo težje dosegljivo. Vrh vsega je med dnevnimi migranti veliko kmetov, upokoјencev in drugih, ki v RS že imajo določene dohodke in tudi delo, vendar delajo tudi na drugi strani. Ne nazadnje je število brezposelnih rezultat zaposlovalne politike v določenem območju; zaposlitev najdejo ljudje v domačem kraju, kot dnevni migranti v druge kraje Slovenije, kot zdomci v tujino in kot dnevni čezmejni delovni migranti v sosednjih državah. Pač pa je začetna brezposelnost izredno pomemben dejavnik povečevanja dnevnih čezmejnih delovnih migracij. Zaradi tega in predvsem kratkega roka izdelave smo vse sile usmerili k samemu toku čezmejnih migracij in njihovih prostorskih posledic.

3.1.3. Prostorski dejavniki

Slednjič je treba na kratko opredeliti še območje proučevanja. Ker nas zanimajo predvsem tokovi delovne sile na schengenskih mejah Republike Slovenije, smo upoštevali slovensko – italijansko in slovensko - avstrijsko mejo. Prispevna območja obsegajo obmejni pas v Republiki Sloveniji, ki je nekako v coni polurne izohrone, kar je skupaj še z avstrijsko oziroma italijansko polovico (tudi polurna izohrona), maksimalni dopustni čas, ki se dnevnim migrantom še splača potovati na delo in nazaj. To je seveda ocena, saj imamo tudi večja individualna odstopanja. Območja v Italiji in Avstriji so precej obširnejša, ker smo upoštevali oceno dejansko porabljenega časa, ki je odvisen od propustnosti prometnic. Razvite ciljne (sprejemne) regije imajo zato precej večjo globino kot prispevna (izvorna) območja. Gre torej za območja, v katerih potekajo dnevne čezmejne delovne migracije in kjer se kažejo različni učinki le-teh.

II. ČEZMEJNE DNEVNE DELOVNE MIGRACIJE

2.1. Dejavniki pospeševanja in zaviranja čezmejnih dnevnih delovnih migracij

Dejavnike vpliva na obseg, pogostost in vrsto (kakovost) čezmejnih dnevnih migracij delimo na splošne, privlačne in potisne. Dejavniki potiskanja so značilni za prispevna (izvorna, torej slovenska) območja, dejavniki privlačenja pa za ciljna območja v Avstriji in Italiji.

2.1.1. Splošni dejavniki

Splošni dejavniki so tisti, ki migracije sploh omogočajo in jih pospešujejo. Mednje sodijo v prvi vrsti odprte meje in dovolj liberalen režim na meji, ki dopušča čezmejne tokove. Nič manj pomembne niso informacije o razpoložljivi delovni sili, njihovih željah in interesih na eni ter informacije o prostih delovnih mestih oziroma o možnostih dela in zaslužka ter drugih spremljajočih ugodnosti. Slednjič je treba omeniti še tehnične možnosti, ki so izražene v stopnji motorizacije (velika večina čezmejnih dnevnih migrantov se prevaža na ter z dela s svojimi osebnimi avtomobili) ter kakovosti cestnega omrežja. Od tega je odvisno, koliko časa potrebujejo za prevoz na in z dela, kar bistveno vpliva na pričakovane finančne učinke dela. Dobre prometnice omogočajo tudi doseganje večje globine dnevnih migracij in s tem širše možnosti zaposlitve.

2.1.2. Potisni dejavniki

Potisni dejavniki (v prispevnih območjih) spodbujajo odhajanje ljudi na delo v tujino. Mednje sodijo:

- a.) Skromna ponudba delovnih mest v domačem okolju. Ta je v nekaterih – predvsem podeželskih območjih (Prekmurje, Slovenske gorice, Zgornje Posočje, Kras) že stalnica. V drugih, bolj urbaniziranih območjih je prišlo v zadnjem desetletju do propada nekaterih podjetij in do tehnoloških viškov na drugi strani, skupno pa do velike brezposelnosti. Najbolj očiten primer te vrste je Maribor, podobne težnje pa zasledimo tudi na območju Raven in Prevalj na slovenskem Koroškem, Trziča in Jesenic. V vseh primerih gre predvsem za dve panogi industrije, železarsko oziroma kovinsko predelovalno ter tekstilno, ki povsod v Evropi doživlja hudo recesijo. Metalurška območja se zato izkazujejo s trajnimi viški delovne sile, ki jo je zelo težko v krajšem času usposobiti za druga dela.
- b.) Neustrezna ponudba delovnih mest v domačem okolju. Nekateri poklici, ki zahtevajo specifično izobrazbo in kontinuirano usposabljanje oziroma delo, se ob pomanjkanju ustreznih delovnih mest raje odločijo za selitve tudi na daljše razdalje kot pa poklicno preusmeritev. To je skoraj vedno povezano tudi z iskanjem teh profilov na drugi strani meje. S tem mislimo predvsem na poklice v zdravstvu, turizmu in prometu. Za medicinske sestre velja »pomikanje proti severu« (Slovenke v Avstrijo, Avstrijke v Nemčijo, Nemke na Švedsko in Dansko). To je še posebej opazno pri nas v Prekmurju, kjer je regionalna bolnica odločno premajhna, da bi zaposlila vse diplomatke srednje zdravstvene šole v Rakičanu, na Jesenicah, kjer odhajajo v Beljak, ter v Slovenski Istri, kjer odhajajo proti Trstu.

- c.) Želja po boljšem zaslužku za isto ali podobno delo. To je v nekem smislu najosnovnejši motiv iskalcev kateregakoli dela, ne le čezmejnih delovnih selitev. Ker je večina delovnih mest v obeh sosednjih državah bolje plačanih, se iskalci potegujejo zanje, tudi če gre za dela, ki bi jih v domačem okolju ne sprejeli. Tako je npr. precejšnje število brezposelnih ni pripravljeno sprejeti dela pri urejanju vrtov, cest, v komunalnih dejavnostih, obiranju sadja in zelenjave in predvsem pri različnih kmečkih delih, v tujini pa se zaradi višje cene dela tega radi oprimejo. Ta motiv velja za vsa območja in skoraj vse poklice.
- d.) Želja po delu v tujini. To je pogost, a bolj redko glavni motiv. Delo v tujini je privlačno zaradi novega okolja, pričakovanja novih delovnih izkušenj, spoznavanja kulture in navad, posebej je treba izpostaviti iskalce dela, ki želijo po tej poti utrditi svoje znanje tujih jezikov, morda pridobiti licenco, dobiti neke vrste prestižnost, ali pa pridobiti in razširiti kasnejše poslovne stike. Sem je treba šteti tudi nekaj želje po avanturizmu. Delo je tudi neke vrste izobraževanje in usposabljanje. Razumljivo, da v tem nastopajo predvsem iskalci dela z najmanj srednješolsko izobrazbo. Posebej je to opazno na področju turizma, denarnega sektorja, prav tako pa tudi na področju tehnološkega razvoja. Avstrija je v tem pogledu precej bolj privlačna, predvsem koroška jezera poleti in gorska zimskošportna središča pozimi, za tehnološki razvoj pa zlasti Beljak in Gradec. Zlasti zadnji je po uvajanju velikega tehnološkega parka (Cluster) priutegnil veliko tehnične inteligence iz propadlih mariborskih podjetij. S tem je Gradec napram Mariboru veliko pridobil in tako še povečal svojo konkurenčno prednost najmočnejšega regionalnega središča na zahodnem robu Panonske nižine.
- e.) Želja po dodatnem zaslužku izven rednega delovnega razmerja. Bogate družbe puščajo sorazmerno veliko možnosti za delo po družinah (pospravljanje, likanje perila, oskrba in varstvo ostarelega prebivalstva, varstvo otrok ipd.) ter pri nekaterih sezonskih delih, kot so na primer obiranje grozdja, obiranje jagod, jabolk, hrušk, ostalih vrst sadja, nekaterih vrtnin, na različnih sezonskih kmečkih delih, pri pomladanskem čiščenju in urejanju javnih površin, parkov in drugega. Delodajalci sklepajo posebne pogodbe, včasih pa niti to ne. Osebe, ki sprejmejo tako delo, imajo kot pglavitni motiv dodaten zaslužek. Čeprav je vrsta del sezonskih, se iskalci razmeroma pogosto lotijo več sezonskih del in tako delajo večino leta. V to skupino sodijo posebej mlajše upokojenke (delo z ostarelimi, čiščenje, likanje, pospravljanje ipd.), študentska populacija (zlasti sezonska dela ter ob koncu tedna, posebej pogosto pa so varuhi otrok) in kmetje z manjšimi posestmi (predvsem sezonska kmečka dela).
- f.) Razpoložljivi čas. Gre predvsem za skupine, ki delajo poleg druge redne zaposlitve oziroma dohodkov (npr. pokojnine). Posebej je treba opozoriti na skupino študentov in malih kmetov, pa tudi nekaterih skupin delavcev v turizmu, ki so poleti ob jezerih in morju, pozimi pa v goratih predelih. Pri študentih so zanimiva zlasti sezonska dela ter dela ob koncu tedna. Pri malih kmetih je najpomembnejši čas jeseni in spomladi, ko imajo tudi doma sicer precej dela, a ga ob mehanizaciji na majhnih kmetijah opravijo dovolj hitro. Skoraj po pravilu gre v tem primeru za nekdanje polkmete, ki so zaradi nižje izobrazbe prvi postali tehnološki višek in so večinoma že izčrpali možnosti finančne državne podpore za čas brezposelnosti.
- g.) Usposobljenost prebivalstva. Prebivalstvo z določeno izobrazbo, znanjem jezika, poznavanjem kulture, prava, mentalitete in navad, pri pričakovani ceni delovne sile je lahko pomemben element potiskanje tega prebivalstva (ob iskanju ustreznih poklicnih profilov) v čezmejno iskanje dela. To je obenem tudi že element privlačnosti z druge strani meje. Značilen primer te vrste so posredniki prodaje rabljenih avtomobilov.

Dejavnost je bila v zgodnjih devetdesetih letih dokaj razširjena na avstrijski in italijanski strani, potem pa je povsem zamrla.

2.1.3. Dejavniki privlačenja

- a.) Razpoložljiva delovna mesta. Najpomembnejši privlačni element. Obmejna območja sosednjih držav imajo na razpolago vrsto delovnih mest, za katera se domačini ne zanimajo posebej, čeprav so solidno plačana. Druga vrsta del je podvržena močnim sezonskim nihanjem (npr. v turizmu) in jih domači delodajalci ne želijo imeti kot stalna delovna mesta, temveč jih sezonsko najemajo. Posebno skupino delovnih mest tvorijo tista, za katera so potrebna specifična znanja, sposobnosti in zveze. To so poklici za čezmejno sodelovanje (npr. prodaja ali odkup določenih artiklov, zavarovalništvo, denarni posli itn., kjer mora delojemalec zaradi narave svojega dela pogosto prečkati državno mejo.
- b.) Cena dela oziroma pričakovani zaslužki. Ti so praviloma višji kot v Sloveniji na skoraj vseh področjih, zato so taka dela iskana. Zaradi pričakovanih po večjih zasluških so dnevni čezmejni migranti pripravljani sprejeti tudi dela, ki jih v domačem okolju nočejo.
- c.) Možnosti dela po pogodbi ali brez nje. Nanaša se predvsem na pomožna dela v kmetijstvu, pomoč v gospodinjstvu (pri oskrbi ostarelih, varstvu otrok, pospravljanju, čiščenju, urejanju) in še pri nekaterih sezonskih delih. Takih delovnih mest je veliko zlasti v večjih mestih (Trst, Gorica, Videm, Beljak, Celovec, Gradec). Posebej izstopa Trst, pač zaradi velikega števila ostarelega prebivalstva. Kmečka dela so značilna predvsem na avstrijskem Štajerskem, na Goriškem ter na Videmskem.
- d.) Različne ugodnosti. Iskalci zaposlitve na drugi strani državne meje se raje odločijo za to obliko zaposlitve, če imajo poleg zasluška še različne druge ugodnosti. Nekaterim je pogodbo učenje tujih jezikov, nabiranje različnih izkušenj, ali pa tudi priložnost za še ustrežnejše in še boljše plačano delo.

2.2. Lastnosti obmejnih območij

Primerjava obmejnih območij na slovenski in avstrijski oziroma na italijanski strani kaže zelo zanimivo sliko. Čeprav so dnevne migracije veliko izdatnejše v območjih, ko se dve regiji – območji opazno razlikujeta v svoji strukturi in procesih, kažejo proučevani primeri, da je to mogoče tudi pri na prvi pogled razmeroma podobnih območjih. Slovenija je tako še enkrat zelo zanimiv primer proučevanja čezmejnih odnosov. Glede na podobnosti in razlike bi lahko proučevane primere razvrstili v šest skupin:

- obe območji sta podeželski (primer Prekmurja in avstrijske Štajerske; tudi Kozjak in južna avstrijska Štajerska)
- obe območji sta podeželski z močnima regionalnima središčema (avstrijska Štajerska in Slovenske gorice z Mariborom)
- eno območje je industrijsko, drugo turistično (Gorenjska in južna Koroška)
- obe območji sta turistični (Zgornjesavska in Kanalska dolina)
- ena je pretežno mestna in druga pretežno podeželska (Goriška in Vipavska dolina; Kras in Tržaško)

- obe območji sta terciarizirani in urbanizirani (Tržaško in Slovenska Istra)

V tabeli so podane poglavitne značilnosti prispevnih in ciljnih obmejnih območij. Dodana je tudi že struktura dnevni delovnih migrantov ter poglavitne skupine del, ki jih migranti opravljajo na drugi strani meje.

Tabela 1: Primerjava lastnosti obmejnih območij na slovenski strani ter na strani držav EU, Avstrije in Italije

Ime območja v Sloveniji	Lastnosti območja v Sloveniji	Lastnosti območja na strani EU	Struktura dnevni čezmejnih migrantov	Struktura del, v katerih se zaposlujejo
Prekmurje	V severnem delu gričevnato in v južnem ravno, gosto naseljeno območje s prevladujočimi večjimi naselji in enim urbanim središčem. Število delovnih mest ni zadostno, zato tradicionalno sezonsko, začasno ali za stalno izseljevanje. Majhne, večidel mešane kmetije. Sedaj demografsko izrazito nazadujoče območje s čedalje bolj ostarelim prebivalstvom. Zaradi krize industrije se je sprostilo precej delovne sile.	Prevladuje gričevnat, v drobnem precej razgiban relief s prevladujočimi manjšimi naselji, zaselki ter razpršeno poselitvijo. Razmeroma gosta poselitev. Urbana središča so majhna in vsa na robu. Kmetije so precej večje (nad 10 ha), kar je pri specializaciji v vinogradništvo, sadjarstvo in druge kulture zadostno za uspešno tržno kmetijstvo, ki je tesno povezano s turizmom. Prometno omrežje je prilagojeno drobnonaselbinski strukturi.	Med dnevni migranti je več moških (ca. 60%) kot žensk. Prevladujejo osebe s poklicno in osnovno šolo. Dve starostni skupini: mladi in tisti nad 45 let.	Večinoma kmečka dela na kmečkih obratih ter kot pomožna delovna sila pri obrtnih in nekaterih komunalnih dejavnostih. Pogosto opravljajo več del in jih menjajo v letu (torej večsezonski)
Slovenske gorice	V drobnem zelo razgibano gričevje je srednje do gosto naseljeno, s prevladujočo razpršeno poselitvijo in drobnonaselbinskim sistemom. V kmetijstvu izrazita usmeritev v sadjarstvo in predvsem vinogradništvo. Območje zajema tudi mesto Maribor z okolico. Slovenske gorice so sicer šibko urbanizirano območje. Zaradi propada večjih industrijskih obratov je huda brezposelnost, tudi med bolj kvalificiranimi. Življenjski standard je zato v povprečju nizek.	Ob Muri glavna prometna (Pyrnska) os mednarodnega pomena, v zaledju je največ lokalnih cest z nizko prometno propustnostjo. V zaledju prevladujejo v gričevnatem svetu manjša razložena naselja z več lokalnimi središči. Sorazmerno nizko stopnjo urbanizacije nadomešča mestna aglomeracija na območju Gradca. Tam je zgoščenih tudi večina delovnih mest v zelo različnih dejavnostih in področjih. Visok standard.	Mešana, po spolu uravnotežena struktura dnevni migrantov. Zastopane so vse starostne in kvalifikacijske (izobrazbene) skupine. Na podeželju prevladujejo manj kvalificirani, iz Mariborskih ind. gigantov pa prihaja tudi tehnična inteligenca.	Raznovrstna ponudba delovnih mest. Na podeželju je veliko različni pomožni del na kmetijah in v komunalni, precej jih dela v turizmu in gostinstvu, v Gradcu je opazno število gospodinjskih pomožni, visokokvalificiran kader je v industriji, obrti, razvoju.
Kozjak	Hribovito območje, kjer v vzpetem svetu prevladujejo samotne kmetije, v dravski dolini pa nekoliko večja strnjena naselja. Stopnja urbanizacije je nizka. Prometne povezave so skoraj izključno po dravski dolini.	Gričevnato do hribovito območje, redkeje naseljeno, po standardu skromnejše kot deželno povprečje, z nizko stopnjo urbanizacije. Dostop prek višjih prevalov in s slabšo infrastrukturo.	Veliko sezoncev, posebno pri lesu, vinogradih in kmetijah. Prevladujejo moški (60 %) pred ženskami.	Skromna ponudba delovnih mest, še največ je kmečkih sezonskih del, vključno z gozdarstvom.

Koroška	Hribovito do gorato površje, ki ga povezujejo tri doline. V hribovju izrazito razpršena poselitev s samotnimi kmetijami, večja in predvsem mestna naselja so v dolini. Rudarstvo in industrija imata že dolgo tradicijo. Razmeroma visoka stopnja urbanizacije. Zaradi krize v industriji in rudarstvu visoka brezposelnost	V osrednjem delu uravnano z večjimi naselji ter na obrobju vzpeto površje z razpršeno poselitvijo. Nizka stopnja urbanizacije. Območje sodi med manj razvita na Koroškem in v Avstriji s še precej močnim kmetijstvom, razvito obrtjo, šibko industrijo in slabše razvitim storitvenimi dejavnostmi. Razvita prometna infrastruktura. Tu je organizirana slovenska manjšina.	Med dnevnimi migranti je nekaj več moških različnih starostnih in kvalifikacijskih profilov. Med temi prevladujejo nižje kvalificirani.	Zaposlovanje v različnih dejavnostih, od gozdarstva (sezonsko) do turizma, trgovine, posredništva. Kmečkih del je malo, ker so koroške kmetije precej samozadostne.
Karavanke	Obsega gosto naseljeno, infrastrukturno opremljeno, urbanizirano območje z nekaj mejnimi prehodi prek goratega sveta (večje razdalje). Velja za zelo industrializirano območje s precej staro industrijo; del te je v zadnjem desetletju močno nazadoval in povzročil brezposelnost.	Obsega večji del južnega goratega in osrednjega nižjega dela Celovške kotline. To je gosteje naseljeno, urbanizirano in z infrastrukturo dobro opremljeno območje. Zaznavna je demografska rast zaradi doseljevanja in povečevanja mednarodnih funkcij. Gospodarstvo temelji sedaj zlasti na turizmu in različnih storitvah. Je primer izrazite turistične pokrajine, obenem poseljena tudi z organizirano slovensko manjšino.	Med dnevnimi migranti prevladuje mlajše prebivalstvo s srednjimi in višjimi kvalifikacijami, po spolu nekako uravnoteženo. Zaradi dobrih prometnih razmer dosega dnevni migranti večje razdalje.	Dnevni migranti se zaposlujejo v različnih storitvenih dejavnostih, zlasti v turizmu (poletnem in zimskem), zdravstvu (med. sestre), prometu, trgovini, bančništvu. Med migranti je tudi precej strokovnjakov.
Kranjska gora	Ozka dolina Save Dolinke je naseljena samo v svojem dolinskem dnu, prometno odprta proti Italiji ter prek K.sedla in predora proti Avstriji. Območje ima znaten prometni pomen. Kranjska gora je izrazito turistično območje, Jesenice pa industrijsko mesto, ki ima precej brezposelnih.	Kanalska dolina je predvsem prometni koridor, naseljen v svojem dolinskem dnu. Poleg prometa in turizma (zimski, gorski) je bilo nekdanj pomembno tudi rudarstvo. Danes je povsem opustelo (Rabelj).	Različni poklicni profili, čeprav prevladujejo tisti z nižjimi kvalifikacijami. Rahla prevlada moških.	Moški se zaposlujejo v gozdarstvu in različnih komunalnih dejavnostih, ženske pa pri različnih hišnih delih.
Zgornje Posočje	Gorato, močno razčlenjeno in redko naseljeno območje. V višjih legah prevladuje drobnonaselbinski sistem, večja naselja so v dolini Soče. Skromno kmetijstvo in nekaj industrije; sedaj je pglavitna gospodarska dejavnost turizem. Proti večjim urbanim središčem v RS je območje oddaljeno in zaprto.	Obmejni predel je višji in gorat, širše zaledje pa je nižina, gosto naseljena in močno urbanizirana z Vidmom (Udine) kot središčem. Hribovje Beneške Slovenije se sooča z enakimi razvojnimi težavami. V gospodarstvu prevladujejo manjši obrati. V Benečiji živi avtohotona slovenska manjšina.	Med dnevnimi migranti je največ moških. Opazne so sezonske konice, ki sovpadajo z spomladanskimi komunalnimi deli, avgustovskimi dopusti (nižek) in jeseni s trgatvami, obiranjem sadja ipd.	Prevladujejo dela z nižjo kvalifikacijo v obrti, nekaterih vejah industrije, trgovine in storitev, v gradbeništvu. Ženske se zaposlujejo kot gospodinjske pomočnice.

Brda	Gričevata, v drobnem razgibana pokrajina z značilno gosto slemensko poselitvijo in gosto razpredenim, toda ne posebno zmogljivim prometnim omrežjem. Izrazito sadjarska in vinogradniška pokrajina s sorazmerno visokim življenjskim standardom. Nima urbanega naselja ali izrazitega središča. K temu gravitira tudi srednja Soška dolina.	Nekoliko nižja, a še vedno gričevnata in bolj proti zahodu ravna pokrajina. Gosta naselitev s prevlado večjih naselij in gostim prometnim omrežjem. Stopnja urbanizacije je sicer nižja, vendar sta v bližini dve večji aglomeraciji (Gorica, Videm). Sadjarska in vinogradniška pokrajina. Tu živi razmeroma številčna in dobro organizirana slovenska manjšina.	Prevlada moških (70 %) pretežno nižjih kvalifikacij. Čeprav je gospodarska in prostorska struktura obeh območij podobna, prihaja zaradi večjih pričakovanih zaslužkov na it. strani tudi do izrazito sezonskih gibanj.	Precej jih dela v industriji in obrti, veliko pa jih je tudi na različnih kmečkih delih. Za napredovanjem mehanizacije obdelave domače posesti je med migranti precej kmetov. Ženske delajo po družinah.
Goriško	Ob sotočju ožje soške in široke Vipavske doline. Gosta poselitev z večjimi naselji in pomembnim regionalnim središčem (NG) tik ob meji. Intenzivno, v sadjarstvo, vinogradništvo in vrtnarstvo usmerjeno kmetijstvo, nekaj predelovalne industrije in naraščajoči pomen turizma. Več kot 20 let intenzivnih čezmejnih odnosov	Osrednji del je ravnina ob Soči z mestom Gorica in bližnjim primestjem. Že tradicionalno močno trgovsko, obrtno središče, je postalo tudi pomembno žarišče čezmejnega sodelovanja, ki mu je dajala pomemben ton tudi številčna, gospodarsko in politično organizirana ter močna slovenska manjšina.	Med migranti prevladujejo ženske (2/3) in sicer skupina mlajših ter skupina starejših (praviloma upokojenk). Sezonska nihanja so zelo majhna. Razmeroma pogoste so poroke čez mejo.	Mlajše se zaposlujejo v zdravstvu, trgovini, gostinstvu ter kot hišne pomočnice, starejše upokojenke pa večinoma pomagajo pri različnih hišnih delih, čiščenju ipd.
Zahodni Kras	Majhno podeželsko območje z srednje gosto poselitvijo, brez lokalnega središča. Doma skoraj nima delovnih mest in so zato prebivalci navajeni na dnevno vožništvo.	Kraško območje se z enakimi naravnimi in družbenimi prilikami nadaljuje na italijansko stran. Ta pa je že zaledje Trziča in somestja. Tudi tu je prisotna slovenska manjšina.	Mešana struktura migrantov po spolu in kvalifikacijah.	Naraščajo potrebe po ženski delovni sili, zaradi čedalje več ostarelega prebivalstva.
Kras	Obsežna kraška planota, srednje gosto naseljena, s Sežano kot urbanim središčem. V preteklosti je bil Kras tesno povezan s Trstom. Od kmetijstva je pomembno vinogradništvo. Sedaj narašča vloga prometa, trgovine in turizma, ki je neke vrste servis za Tržačane in čedalje bolj tudi za Ljubljance.	Trst z najbližjim zaledjem je bil do konca druge svetovne vojne enovito območje s preletenostjo različnih funkcij. Trst je mesto stare trgovske poslovne in pomorske tradicije, sedaj pa je nazadujoče v gospodarskem in demografskem pogledu. Vendar pa mesto kljub temu ponuja vrsto zaposlitvenih možnosti.	Med dnevnimi migranti prevladujejo ženske različne starosti in poklicnih kvalifikacij. Zaledje je zelo široko, saj prihajajo tudi iz Vipavske doline in celo iz Ljubljane. Tu ni sezone.	V ospredju so različna hišna in gospodinjska dela od čiščenja, likanja, varovanja otrok ipd. Prihajajo tudi zaradi drugih služb (agencije, predstavnštva, promocija ipd.

Slovenska Istra	Obmorsko, sicer pa gričevnato, hribovito površje, gosto naseljeno in zlasti v priobalnem pasu močno urbanizirano. Pomembna gospodarska veja je tudi promet in trgovina in vrsta uslužnostnih dejavnosti. Obenem se povečuje globina vplivov in prepletenost.	Trst z najbližjim zaledjem je bil do konca druge svetovne vojne enovito območje s prepletenostjo različnih funkcij. Trst je mesto stare trgovske poslovne in pomorske tradicije, sedaj pa je nazadujoče v gospodarskem in demografskem pogledu. Vendar pa mesto kljub temu ponuja vrsto zaposlitvenih možnosti.	Med dnevnimi migranti je večji del žensk različne starosti in poklicev. Sezonskih nihanj ti ni. Precej dnevnih migrantov prihaja tudi s Hrvaške.	Zaposlovanje na različnih gospodinjstkih in hišnih opravilih. Precej je tudi oseb s hrvaške Istre. S čedalje večjimi problemi ostarelega prebivalstva v Trstu je začasnih zaposlitev čedalje več.
-----------------	--	---	--	---

Vir: terensko poizvedovanje, september 2000.

Tabela 2: Primerjava obmejnih območij na strani Slovenije in na strani EU

Ime območja v Sloveniji	Površina v km ²	Število prebivalcev 1991	Število zdomcev leta 1991*1	Ocenjeno število dnevnih migrantov	Površina območja na strani EU v km ²	Število prebivalcev na strani EU leta 1991	Število začasno prisotnih v območju EU
Prekmurje	690	63.735	1593	500	854	63.881	307
Slovenske gorice	947	207.968	1357	3765	2510	458.338	2183
Kozjak	556	32.369	166	75	863	59.816	94
Koroška	573	56.890	212	350	1682	95.960	380
Karavanke	1624	153.385	347	860	2214	252.414	965
Kranjska gora	443	39.268	111	70	424	10.000	-
Zgornje Posočje	942	20.975	242	210	1200	250.000	-
Brda	219	12.368	626	450	700	300.000	-
Goriško	739	69.390	754	2350	188	95.000	-
Zahodni Kras	63	4.705	-	100	80	43.000	-
Kras	767	28.702	138	2030	212	284.000	-
Slovenska Istra	384	76.343	508	2185	212	284.000	-

Opombe:

1: samo tisti, ki delajo v tujini

Druga tabela kaže nekatere metrične oznake obmejnih območij na obeh straneh meje in tako dopolnjuje prej podani shematični opis glavnih lastnosti obmejnih območij. Podatki o številu zdomcev so samo v ilustracijo, s kako obsežnimi podobnimi tokovi imamo opravka v prikazanih območjih. Zlasti območja vzhodne Slovenije imajo tudi sicer močne migracijske tokove (zdomci in izseljenci). Dokaj visoke številke dnevnih čezmejnih migrantov še podčrtujejo izreden pomen teh selitvenih tokov v obmejnih območjih Slovenije.

2.3. Čezmejne dnevne delovne migracije

2.3.1. Številčni obseg čezmejnih dnevnih delovnih migracij

Popis leta 1991 je pokazal nad 50.000 delavcev na začasnem delu v tujini in njihovih družinskih članov, ki z njimi bivajo v tujini. S terenskim proučevanjem smo ugotovili skupno skoraj 13.000 slovenskih državljanov, ki zaradi dela bolj ali manj redno vsak dan prečkajo državno mejo z Avstrijo oziroma z Italijo. Od teh jih 7.395 (57.1%) dela v Italiji, 5.550 (42.9%) pa v Avstriji. Razlike med posameznimi območji so, kot kaže že tabela 2, dokaj velike in jih je mogoče pojasniti s strukturnimi značilnostmi posameznih obmejnih območij na obeh straneh meje. Razumljivo, da se tudi posamezni mejni prehodi precej razlikujejo glede na dinamiko migracijskih tokov. Te ter nekatere okoliščine prikazuje tabela 3.

Tabela 3: Pregled čezmejnih dnevnih delovnih migracij po mejnih prehodih

mejni prehod	tip mejnega prehoda	sektor	Območje na drugi strani meje	ocena št. migrantov	značilni poklici	sezonske konice, če so	opombe
Matjaševci	O	Prekmurje	A.Štajerska	gl. Kuzma	kmečka dela		
Kuzma	M	Prekmurje	A.Štajerska	150	kmečka dela	Jeseni	
Sotina	O	Prekmurje	A.Štajerska	gl.Kuzma	kmečka dela		
Kramarovci	O	Prekmurje	A.Štajerska	gl.Kuzma	različno		
Fikšinci	O	Prekmurje	A.Štajerska	gl.Kuzma	kmečka dela		
Gerlinci	O	Prekmurje	A.Štajerska	gl.gederovci	različno		
Korovci	O	Prekmurje	A.Štajerska	gl.gederovci	kmečka dela		
Cankova	O	Prekmurje	A.Štajerska	gl.gederovci	kmečka dela		
Gederovci	M	Prekmurje	A.Štajerska	350	različno	jeseni	
G.Radgona	M	S.gorice	A.Štajerska	1000	različno	jeseni	
Trate	M	S.gorice	A.Štajerska	500	različno	jeseni	
Sladki vrh	O	S.gorice	A.Štajerska	5	kmečka dela		turistični
Šentilj	M	S.gorice	A.Štajerska	2000	različno	Jeseni	
Plač	O	S.gorice	A.Štajerska	40	kmečka dela	jeseni	
Svečina	O	S.gorice	A.Štajerska	10	kmečka dela	Jeseni	
Špičnik	O	S.gorice	A.Štajerska	10	kmečka dela	jeseni	
Jurij	M	S.gorice	A.Štajerska	200	različno	jeseni	
Duh na Ostrom vrhu	MD	Kozjak	Z.Štajerska	20	gozdarji		V sezoni
Remšnik	O	Kozjak	Z.Štajerska	0			ni zanimiv
Kapla	O	Kozjak	Z.Štajerska	0			
Gradišče	O	Kozjak	Z.Štajerska	20	gozdarji		V sezoni
Radelj	O	Kozjak	Z.Štajerska	30	kmečka dela	Jeseni	
Muta	O	Kozjak	Z.Štajerska	5	kmečka dela		
Pernice	O	Kozjak	Z.Štajerska	0			sezonci
Vič	M	Koroška	V.Koroška	200	različno		
Libeliče	MD	Koroška	V.Koroška	0			ni zanimiv
Holmec	M	Koroška	V.Koroška	150	Različno		
Mežica	MD	Koroška	V.Koroška	0			
Jezersko	M	Karavanke	J.Koroška	10	gozdarji		Gozdarji
Ljubelj	M	Karavanke	J.Koroška	50	različno		
Karavanke	M	Karavanke	J.Koroška	700	različno	poleti	turizem
Korensko sedlo	M	Karavanke	J.Koroška	100	turizem	poleti	turizem
Rateče	M	Kr.gora	Kan. dolina	50	različno		
Predel	M	Kr.gora	Kan. dolina	20	različno		

Učeja	M	Zg.Posočje	Benečija	0		
Most na Nadiži	O	Zg.Posočje	Benečija	0		
Robidišče	O	Zg.Posočje	Benečija	0		
Robič	M	Zg.Posočje	Benečija	200	različno	Jeseni
Livek	O	Zg.Posočje	Benečija	10	kmečka dela	
Solarji	O	Zg.posočje	Benečija	0		
Britof	O	Brda	Furlanija	20	kmečka dela	
Golo brdo	O	Brda	Furlanija	20	različno	
Neblo	M	Brda	Furlanija	200	različno	
Plešivo	O	Brda	Furlanija	80	različno	
Vipolže	O	Brda	Furlanija	100	različno	
Hum	O	Brda	Furlanija	30	različno	
Solkan	O	Gorica	Gorica	200	gosp.dela	
Nova Gorica	O	Gorica	Gorica	50	gosp.dela	
Pristava	O	Gorica	Gorica	10	gosp.dela	
Rožna dolina	M	Gorica	Gorica	450	različno	
Šempeter	O	Gorica	Gorica	450	različno	
Vrtojba	M	Gorica	Gorica	190	različno	
Miren	O	Gorica	Gorica	1000	različno	
Lokvica	O	V.Kras	Tržič	60	gosp.dela	
Klariči	O	V.Kras	Tržič	40	gosp.dela	
Gorjansko	O	Kras	Tržaško	110	gosp.dela	
Repentabor	O	Kras	Tržaško	120	različno	
Fernetiči	M	Kras	Tržaško	1100	gosp.dela	
Lipica	M	Kras	Tržaško	500	različno	
Kozina	M	Kras	Tržaško	200	različno	
Socerb	O	S.Istra	Tržaško	15	gosp.dela	
Osp	O	S.Istra	Tržaško	40	gosp.dela	
Plavje	O	S.Istra	Tržaško	300	gosp.dela	
Škofije	M	S.Istra	Tržaško	1700	različno	
Kaštelir	O	S.Istra	Tržaško	20	gosp.dela	
Čampore	O	S.Istra	Tržaško	10	gosp.dela	
Lazaret	M	S.Istra	Tržaško	100	različno	
SKUPAJ				12945		

Opomba: M- mednarodni mejni prehodi
 MD – meddržavni mejni prehodi
 O – obmejni mejni prehodi

Največ dnevnikih migrantov prihaja v širše območje Gradca, tesno za njim pa je Trst z najbližjo okolico. Obe središči z zaledjem zaposlujeta več kot 4000 dnevnim migrantov. V obeh mestih so selitve, še posebej zaradi dela, stvar razmeroma stare tradicije. Obe mesti sta namreč že na začetku 20. stoletja pritegovali veliko raznovrstne delovne sile s precej širokega zaledja. S tem se že nakazuje dejstvo, da ima tradicija potovanja na delo in stikov na določenem prostoru še danes pomembno vlogo. Zlasti za Trst so oskrbovali z različnimi dobrinami in uslugami z zelo širokega (praktično enako obsežnega kakor danes) že v 19. stoletju.

Čezmejni dnevni migranti uporabljajo skoraj vse prehode, razen planinskih in kmetijskih. Najpogosteje uporabljajo tiste z najkrajšo razdaljo med bivališčem in krajem dela in tiste, ki so odprti ob primernih urah (mnogi obmejni prehodi imajo omejen urnik obratovanja). Zato so zelo pomembni tudi nekateri obmejni in meddržavni mejni prehodi (npr. Miren, Nova Gorica). Nekateri raje uporabljajo mednarodne mejne prehode z visoko frekvenco pretoka ljudi, ker se na ta način lažje skrijejo, čeprav to zdaleč ni najpomembnejši motiv izbire

prehoda. Tovrstni »potniki« praviloma kombinirajo prihod v tujo državo skozi en prehod in se vračajo skozi drugega. Te je tudi nekoliko težje zaslediti, vendar obstajajo.

Posebej je treba opozoriti, da nekatere mejne prehode uporabljajo tudi dnevni delovni migranti s Hrvaške. Število teh ni všteto v prikazani tabeli, ker ne gre za slovenske državljane. Na Štajerskem uporabljajo izključno mednarodne mejne prehode, v Istri pa tudi meddržavne in obmejne, in sicer po Videmskem sporazumu. Ocena skupnega števila je okrog 1000 na Štajerskem in okrog 1500 v Istri.

Med najpomembnejše mejne prehode za potovanje na delo v obmejna območja sosednjih držav so:

- a.) Gornja Radgona: z okrog 1000 dnevnimi migranti, ki prihajajo predvsem z območja vzhodnih Slovenskih goric in Prekmurja. Sem prihaja tudi večji del Hrvatov iz Medmurja na Hrvaškem.
- b.) Šentilj: je z dobrimi 2000 dnevnimi migranti najpomembnejši mejni prehod za pretok delovne sile. Delavci prihajajo iz zelo širokega območja Slovenskih goric, Maribora in Ptuja in si tudi po kvalifikacijski strukturi ter po delih, ki jih v Avstriji opravljajo, najbolj raznovrstni. Velika prednost je avtocestna zveza med obsežnim zaledjem (Maribor z okolico) in ciljnim območjem (Gradec), ker poveča globino na obeh straneh.
- c.) Jesenice – Hrušica: z dobrimi 700 čezmejnimi migranti je ta avtocestni mejni prehod zelo lagoden vse leto. Dnevni migranti dosegaajo najpomembnejša središča z zaposlitvenimi mesti na Koroškem, v prvi vrsti Beljak, pa tudi Celovec, območja ob jezerih poleti in zimskošportna središča pozimi, vse do Spittala in še višje. Po strukturi so precej raznovrstni.
- d.) Miren: z okrog 1000 dnevnimi migranti preseneča, saj je obmejni mejni prehod. Njegovo priljubljenost je treba iskati v zelo primerni lokaciji, saj se nahaja v neposredni bližini avtocestnih priključkov na italijanski strani meje, od koder so dosegljiva mesta kot so Gorica, Tržič in Videm in do neke mere celo Trst. Vrtojba je močno zasedena s tranzitom tovornjakov in mednarodnega prometa nasploh, zato se mu dnevni migranti raje izognejo. Obenem ima gosto naseljeno zaledje spodnje Vipavske doline.
- e.) Fernetiči: s 1100 dnevnimi migranti pomemben mednarodni mejni prehod z zelo obsežnim zaledjem, saj gravitira nanj ne le Kras, temveč večina Vipavske doline, območje Postojne in vse do Ljubljane! Nekaj jih prihaja tudi s Hrvaške. Struktura dnevnih migrantov je dokaj pisana, med njimi pa je veliko tistih, ki opravljajo različna pomožna dela v gospodinjstvih.
- f.) Škofije: s 1700 dnevnimi migranti drugi najbolj pomemben mejni prehod na schengenski meji RS. Njegova lokacija med Kopro in Trstom je (ob majhnih razdaljah in gosto naseljenem območju) zelo ugodna. Struktura dnevnih migrantov je zelo pisana, čeprav prevladujejo osebe, ki odhajajo v Italijo predvsem na pomožna dela v gospodinjstvih. Zato je med njimi precej več žensk kot moških. Skozi ta mejni prehod prihaja tudi večina Hrvatov iz hrvaškega dela Istre. To je tudi edini prehod, kjer poznamo (sicer veliko manjši) obratni pretok delovne sile iz Italije v Slovenijo.

2.3.2. Sezonski utrip dnevnih čezmejnih migracij

Sezonska dela so v strukturi ponudbe različnih del na drugi strani izredno pomembne. Veliko dnevnih migrantov odhaja med letom na različna sezonska dela, zato je sezonske konice težko ločiti od bolj ali manj rednih dnevnih migracij. Vrsta del, zlasti pomožnih na kmetijah, kaže do neke mere sezonski utrip. V tabeli so prikazani samo slednji, kajti na nekaterih mejnih

prehodih se ob sezonskih viških število čezmejnih potnikov lahko tudi potroji in upoštevanje koničnega stanja bi popačilo celotno sliko.

Največ sezonskih konic je jeseni med septembrom in sredino oktobra, in sicer pri različnih kmečkih delih, kot so obiranje jabolk, hrušk, grozdja in nekaterih drugih vrst sadja (maline, brusnice, borovnice) na večjih posestvih v Avstriji in Italiji. Tedaj se teh del lotijo (vzamejo dopust) tudi nekateri sicer redno zaposleni v RS z namenom, da bi povečali dohodke. Pogosta struktura so tudi študenti, upokojenci pa precej manj. Sezonski utrip kažejo tudi turistična območja, ki pa imajo daljšo poletno in zimsko sezono. Sezonski značaj je značilen do neke mere tudi za dela v gozdarstvu.

Močno sezonsko povečanje je značilno predvsem za avstrijsko Štajersko. Na omenjena dela prihajajo iz Prekmurja in Slovenskih goric. Veliko bolj blag sezonski utrip kaže tudi območje Goriške in Videmske pokrajine v Italiji z skoraj enakimi motivi. Le Trst tega skoraj ne pozna, če odštejemo poletne mesece, zlasti avgust, ko je zaradi dopustov v Italiji dela z oskrbo domov in gospodinjestev na splošno nekoliko manj.

2.3.3. Kvalifikacijska struktura dnevnih čezmejnih migrantov

Kvalifikacijsko strukturo dnevnih čezmejnih migrantov je točno nemogoče ugotoviti, saj ni instrumenta (popisa, registra ipd.) za to. Oceniti jo je mogoče s pomočjo nekaterih indikatorjev, ki upoštevajo strukturo prispevnega območja ter strukturo ponujenih del v sosednjih državah. S terenskim poizvedovanjem smo vsaj v grobem določili kvalifikacijsko strukturo dnevnih čezmejnih migrantov.

V večini prispevnih območij je kvalifikacijska struktura dnevnih čezmejnih migrantov nižja od strukture območja. Večina bolje kvalificiranih namreč že doma dobi ustrezno delo in tudi brezposelnih je med bolje kvalificiranimi manj. Poleg tega je med dnevnimi migranti precej upokojencev in v tej skupini prevladujejo sebe z OŠ ali manj.

Vendar je tudi nekaj izjem. Medicinske sestre, ki dnevno potujejo na delo v bližnja večja središča na drugi strani meje (v Gradec, Celovec, Beljak, Gorico, Videm, Trst), so prva in pravzaprav stalna izjema. Druga izstopajoča skupina so predvsem tehnični strokovnjaki, ki so nekdanj delali v velikih industrijskih obratih v Mariboru, na Ravnah in Jesenicah in so po stečajih teh podjetij ostali brez dela. Zaposlujejo se predvsem v dveh središčih: v Gradcu ter v Beljaku. Zlasti v Gradcu je njihov delež prav znaten, saj gre za nekaj sto ljudi!

V splošnem se kaže trend izboljševanja kvalifikacijske strukture, ne le zaradi splošnega izboljševanja te strukture v Sloveniji nasploh, temveč zlasti zaradi potreb po čedalje bolj kvalificirani delovni sili na drugi strani meje. Določena pomožna dela bodo seveda ostala. Čedalje več pa je poklicev, kjer je potrebna temeljita strokovna izobrazba, poleg te pa še vrsta znanj, kot so npr. poznavanje jezika, navad, kulture, mentalitete, prava in drugih, za uspešno poslovno življenje potrebnih znanj, veščin in spretnosti. Zaposlujejo se v industriji, obrti, trgovini, različnih servisnih dejavnostih in agencijah in ta delovna mesta pričakujejo čedalje bolj formalno kvalificirano in tudi praktično usposobljeno delovno silo. Izboljševanje kvalifikacijske strukture čezmejnih dnevnih migrantov je v tesni povezanosti z intenziviranjem čezmejnega sodelovanja v okviru evropske integracije. To je obenem (poleg pripadnikov manjšin) tudi sloj, ki lahko izjemno vzpodbujevalno deluje na širjenje oblik sodelovanja.

2.3.4. Struktura del, ki jih opravljajo dnevni čezmejni migranti

- a.) redna dela v industriji, obrti in drugih dejavnostih. Zaposleni imajo urejen delovni status, na delo potujejo redno, brez sezonskih nihanj. Praviloma so zaposleni v poklicih, kjer na drugi strani primanjkuje ustrezne delovne sile ali pa je ta predraga (to je precej redkeje). V to skupino sodijo tudi medicinske sestre, negovalke na eni ter tehnična inteligenca na drugi strani.
- b.) redna dela v nekaterih vrstah obrti, trgovine in gostinstva. Pri teh delovni status ni urejen in delajo torej na črno. Ne gre toliko za samo vrsto del, temveč predvsem za odnos delodajalcev do dnevnih migrantov.
- c.) Redna delovna razmerja z kvalificiranim in usposobljenim, a zelo mobilnim prebivalstvom. Gre predvsem za dela v agencijah, v trgovini, zavarovalništvu in turizmu. Kot dobri poznavalci Slovenije torej širijo tržišče avstrijskim podjetjem v slovenskem prostoru. To so dela, ki jih opravljajo tudi pripadniki slovenskih manjšin.
- d.) Pomožna dela v gospodinjstvih. Gre za različna opravila, za katera se večinoma ne sklepajo delovna razmerja, pogosto niti ne pogodbe. Pri teh delih so udeležene večinoma ženske, saj gre za različna hišna opravila, kot so pospravljanje stanovanja, likanje perila, urejanje vrtov in zelenic in za nego ter oskrbo ostarelih ljudi. Delovni urnik je po individualnem dogovoru, prav tako način in vrsta izplačila. Skoraj vsa ta dela so na črno. Značilni so zlasti za Trst z veliko ostarelega prebivalstva, v manjši meri tudi za druga večja središča.
- e.) Pomožna dela na kmetijah. Pri teh delih so udeleženi večinoma moški, saj gre tudi za zahtevnejša fizična dela, kot je pomoč pri obdelovanju zemlje, pripravi kmetijske mehanizacije, gnojenju, agrokultivaciji zemljišč, spravilu pridelka in predelavi pridelkov. Med ta dela sodijo tudi opravila v vinogradih in sadovnjakih oziroma plantažnih nasadih ter dela v gozdu. Nekateri imajo urejen delovni status (pogodbo), večidel pa ne. Razmeroma pogosto namreč dnevni migranti opravljajo dela za več lastnikov med letom. Opazen je že sezonski utrip.
- f.) Izrazito sezonska dela. Za obiranje grozdja in sadja v sadovnjakih se posebej septembra in oktobra pretok dnevnih migrantov močno poveča. Teh pravzaprav ne moremo šteti med redne čezmejne dnevne delovne migrante. Sezonska dela so značilna zlasti za območje avstrijske Štajerske in na Goriškem ter Videmskem v Italiji.

III. UČINKI ČEZMEJNIH DNEVNIH DELOVNIH MIGRACIJ

Čezmejne dnevne delovne migracije so pomemben pretok slovenske delovne sile v obmejna območja sosednjih držav. Okrog 13.000 iskalcev najrazličnejših del in opravil postavlja obravnavana obmejna območja med zelo intenzivna evropska obmejna območja kar zadeva pretok delovne sile. Učinki, ki jih dnevne migracije puščajo na obeh straneh meje, so prav tako raznoliki kakor tokovi delovne sile ter njihova struktura.

Obe meji, z Avstrijo in z Italijo, sodita tudi (sedaj že preteklem) evropskem kontekstu med t.i. odprte meje. Značilni zanje so bili in so številni mejni prehodi različnih kategorij, ki naj bi tako lokalnemu prebivalstvu kakor tudi širšemu zaledju omogočalo kar najbolj svoboden pretok ljudi, blaga, informacij, kapitala in storitev. Ideja je na našem prostoru stara vsaj 25 let in povsem skladna z duhom evropske integracije. Samo dejstvo, da je na slovenskih schengenskih mejah ta proces že takorekoč tradicija, pa daje izvrstno izhodišče za prihodnje tesnejše sodelovanje in povezovanje v okvirih bodočih evroregij.

Slovenija je bila z vključenostjo v Delovno skupnost Alpe – Jadran že v vlogi pospeševalca čezmejnega sodelovanja. Obmejni prostor, prej pasiven in marsikje demografsko ogrožen, se je pričel spreminjati in dobivati celo neke vrste vlogo razvojnih polov, predvsem na gosteje naseljenih in urbaniziranih območjih (npr. na Goriškem). Vseskozi pa so bile iniciative tudi na povsem individualni ravni. Zavedanje o razlikah in obenem o možnostih dela in poslovanja na drugi strani meje je prineslo tudi povečevanje obsega dnevnega potovanja na delo v sosednji državi. Ti tokovi imajo različne učinke na celoten obmejni prostor tako na slovenski kakor na italijanski in avstrijski strani meje.

3.1. Socialni učinki

Zaposlovanje slovenskih državljanov v tujini je imelo vse čas vlogo blažilca socialnih stisk in brezposelnosti, zato so jo tudi v preteklosti razmeroma na široko dopuščali. Čezmejne dnevne migracije imajo pred zdomstvom prednost bivanja migrantov doma, v stalnejšem stiku s svojimi družinami in okoljem. Tako so uporabniki in vzdrževalci lokalne infrastrukture, iniciatorji različnih dejavnosti v domačem okolju in včasih tudi inovatorji oziroma prenašalci tehničnih in organizacijskih inovacij. Posebej v območjih, ki jih je močno prizadela izguba večjih industrijskih obratov, ki so dajali delo in kruh številnim, je možnost dela v sosednjih območjih bila marsikdaj edina rešitev pred hudimi socialnimi stiskami. Nekaterim skupinam prebivalstva, ki ne uspejo dobiti ustreznega dela (ali dela sploh) v domačem okolju zaradi neustrezne izobrazbe ipd., je prav zaposlitev na drugi strani meje dala možnost eksistence in boljšega preživetja. Nekatera območja, zlasti Prekmurje, Slovenske gorice in območje Maribora je močno odvisno od možnosti zaposlitve na avstrijski strani. Čezmejne delovne dnevne migracije si vitalnega pomena za ta območja.

Pri drugih gre za izboljšanje življenjskega standarda, kot npr. kmetom v Slovenskih goricah, Goriških Brdih, ki jim delo na svojih majhnih posestih omogoča tudi več prostega časa in s tem priložnosti, da si vsaj sezonsko okrepijo lastni proračun. Upokojenci so naslednja značilna skupina, ki si poleg pokojnine zaslužijo še dodatna sredstva z delom v mestih sosednjih držav.

Ne gre pa pozabiti tudi socialnih učinkov na sprejemni, torej italijanski in avstrijski strani meje. Slovenska delovna sila je dostikrat cenejša od domače, kar povečuje konkurenčnost

različnih obratov in dejavnosti. Za nekatera dela preprosto ni delovne sile (npr. pomoč na kmetijah) in obenem premalo za uvoz delovne sile. Dodatna dela pa so sprejemljiva. In ne nazadnje je pri vrsti del tudi za interes avstrijskih in italijanskih podjetij, da imajo v svojih vrstah zaposlene tudi primerno kvalificirane in usposobljene slovenske državljane, predvsem za uspešnejši prodor na slovensko tržišče. Gre torej tudi za izrecen interes in potrebo po specifični delovni sili, ki jo lahko zagotovijo samo z uvozom z druge strani meje.

3.2. Prostorski učinki

Vsaka dejavnost v prostoru in premik prebivalstva povzroči tudi različne učinke v tem prostoru. Obmejna območja so še posebej občutljiva. Dolgo so veljala za labilna in manj razvita, z odpiranjem meja pa močno spreminjajo svoj pasivni značaj. Dnevne delovne migracije demografsko in socialno stabilizirajo obmejni prostor na obeh straneh meje. Na slovenski strani zato, ker ni potrebna trajna ali začasna odselitev, na avstrijski oziroma italijanski pa zato, ker dobijo na ta način ustrezno in cenovno ugodno oskrbo. V dnevni čezmejni migraciji je praviloma angažirano prebivalstvo, ki je po kulturi in mentaliteti dostikrat podobno, in zato nekonfliktno v socialnih stikih (tuja delovna sila iz Azije in Afrike ima povsem drugačen način življenja, vrednote, navade, delovne norme itn.). Slednjič je večina delovnih migrantov zainteresirana samo za delo in zaslužek, ne pa za trajno naselitev na obmejnem območju sosednje države. Je torej posel z izredno nizkim tveganjem. Seveda prihaja posredno tudi do vrste čezmejnih porok, ki pa so dostikrat reševale dokaj slabe izgled obmejnega prostora na avstrijski oziroma italijanski strani (posebej veliko tega je bilo na Štajerskem). Za prispevno stran so to seveda negativni procesi.

Še pomembnejše pa so perspektive, ki jih čezmejni migranti odpirajo. Mnogi postanejo dobri poznavalci situacije na obeh straneh meje, z veliko osebnimi stiki, morda tudi določeno akumulacijo kapitala, kar je lahko pomemben zagon za še tvornejše čezmejno gospodarsko, kulturno in politično sodelovanje.

Posebej je treba omeniti tudi nekatere vzporedne finančne učinke predvsem na sprejemni strani. Veliko dnevni migrantov namreč varčuje v krajih oziroma državi dela, tam nalaga denar v bankah in zavarovalnicah ter koristi tudi različne druge usluge. Mnogi se v kraju dela tudi oskrbujejo z različnimi dobrinami. Na območju dela v sosednji državi pustijo tako znaten del zasluženega denarja.

3.3. Etnični učinki

Čprav niso v ospredju, je vendarle treba omeniti tudi različne etnične učinke v obmejnem prostoru v obeh straneh meje. Znatno del obmejnih območij naseljuje tudi pripadniki slovenskih manjšin. Prisotnost manjšinskih gospodarskih, kulturnih in političnih organizacij je marsikakemu dnevni migrantu olajšalo iskanje ustreznega dela in lažje vključevanje v večinsko družbo – koliko je to seveda potrebno. Zlasti pri bolj zahtevnih delih in poklicih je tega sodelovanja veliko. Večina gospodarskega prodora italijanskih in avstrijskih podjetij je prišla v Slovenijo ob asistenci predstavnikov slovenskih manjšin in tudi ob močnem sodelovanju zdomcev in čezmejnih dnevni migrantov. Kultura in jezik so seveda tudi ekonomske kategorije.

Zelo pomemben učinek je tudi učenje jezikov in spoznavanje tujega okolja. Zdomci in čezmejni dnevni migranti imajo kasneje na trgu delovne sile zaradi pridobljenih znanj in veščin nekaj prednosti.

Prisotnost slovenskih dnevnih migrantov na prostoru poselitve slovenskih avtohtonih manjšin je tudi dejavnik krepitve vloge slovenskega jezika in kulture v tem območju, s tem pa tudi krepijo vlogo manjšine, ker povečujejo kritično maso govorcev slovenskega jezika. Zaradi priliva slovenske delovne sile avtohtone manjšine doslej niso imele težav, čeprav je to področje dokaj občutljivo.

Za Slovenijo manj ugoden pa je tudi proces kapilarne asimilacije pri iskalcih zaposlitve na drugi strani. Migranti so zaradi svojega socialnega položaja precej ranljivi in zato bolj dovzetni za etnokulturne vplive okolja, v katerem se znajdejo v socialno podrejenem položaju. Tako je zlasti na Štajerskem že opaziti rahlo naraščanje t.i. »nemškega elementa« in njegove družbene vloge, kar ima seveda v obdobju, ko je to vprašanje zunanjepolitično izjemno aktualno, precej širši odmev in pomen, kot je mogoče sklepati po neposrednih učinkih.

3.4. Pospeševanje medregionalnega sodelovanja

Čezmejni dnevni migranti, zlasti tisti s stalnejšo obliko zaposlitve in v zahtevnejših poklicih, si po določenem času naberejo vrsto delovnih izkušenj, vzpostavijo različne osebne in poslovne stike, spoznajo prednosti in slabosti obmejnih območij na obeh straneh meje. Zaradi svojih lastnosti so zelo primerna skupina iniciatorjev, pospeševalcev in predvsem nosilcev čezmejnega sodelovanja na lokalni in regionalni ravni, skupaj s pripadniki manjšin. Gre namreč za skupino, ki si je s svojim delom in bivanjem v dveh različnih okoljih pridobila vrsto znanj, navad in spretnosti, ki jim omogoča uspešno uvideti težave in prednosti posameznih okolij in se usmeriti na področja s pričakovano največjimi učinki.

IV. OCENA MIGRACIJSKEGA POTENCIALA OBMEJNIH OBMOČIJ SLOVENIJE

Slovenija je emigracijsko imigracijska država, po svoji strukturi pa izrazito imigracijska družba. Čeprav sodi med države in Slovenci med narode, ki so zaradi odseljavanja utrpeli veliko demografsko škodo, je sedanji trend med odselitvami in priselitvami nekako uravnotežen. Interes Slovenije je imeti pozitivno migracijsko bilanco ob nizkem številu selitev, vendar bo to težko uresničljivo. Realno je treba računati na »beg možganov« slovenskih strokovnjakov (protitok verjetno ne bo nadomestil teh izgub) in obenem nujo po uvozu manj kvalificirane cenejše delovne sile za nekatera področja dela (ni rečeno, da so to tudi priselitve za stalno).

Slovenija izkazuje v splošnem razmeroma skromno prostorsko mobilnost prebivalstva, zato pa kar intenzivne dnevne delovne migracije. Naselitev je dokaj statična, izbira dela pa precej manj, vse dokler se to da doseči z dnevnim potovanjem na delo. Cone dnevnih migracij se v zadnjem obdobju izrazito povečujejo predvsem na račun čedalje boljšega prometnega omrežja (avtoceste). Opaziti je tudi trend povečevanja globine dnevnih čezmejnih delovnih migracij ob avtocestah tako na prispevni (slovenski) kot na sprejemni (italijanski in avstrijski strani). To je obenem dejavnik povečevanja števila čezmejnih dnevnih migrantov.

Po drugi strani je treba upoštevati čedalje večjo socialno diferenciacijo prebivalstva Slovenije in razslojitev v bogate, srednji sloj ter revnejše. Vrsta možnih zaslužkov, ki jih sada iščejo v sosednjih državah, bo dostopna bistveno bližje in racionalneje. Struktura obmejnih območij se bo pričela, posebej po vstopu Slovenije v EU, postopoma izenačevati. To bo samo po sebi zmanjšalo interes za potovanje na delo v drugo državo. Toda zaradi prenehanja kontrole na meji bo prehajanje lažje in se bodo hitreje odločali zlasti za vrsto neformalnih zaposlitev. Ključna je pri tem seveda razmerje med ponudbo in povpraševanjem delovne sile.

Slovenija ima posebej v obmejnih območjih precej šibko demografsko strukturo, s preveč ostarelega prebivalstva, presežkom smrtnosti nad rodnostjo in v splošnem opaznem nazadovanju števila prebivalstva. S tem se oži populacija, ki lahko na različne načine sodeluje v čezmejnih gibanjih delovne sile, poleg tega pa zaradi svoje strukture (ostareli) veže več prebivalstva doma.

Eden ključnih dejavnikov vpliva na obseg delovnih migracij je brezposelnost. Zaposlovalna politika skuša stopnjo brezposelnosti čim bolj zmanjšati. V Sloveniji je ta hip še višja kot v sosednjih obmejnih območjih (ocena). Njeno zmanjševanje vpliva delno tudi na zmanjšanje obsega dnevnih čezmejnih migracij. Večja ko bo zaposlenost v različnih dejavnostih doma, manj bo čezmejnih dnevnih migrantov.

Glede na povedano lahko ocenimo Slovenijo kot na državo s sorazmerno nizkim selitvenim potencialom. Pričakovati je, da se bo število dnevnih čezmejnih migrantov zadržalo nekako na tej ravni, da se bo izboljševala kvalifikacijska struktura delavcev ter da se bo postopoma pričel uveljavljati tudi nasprotni tok zaposlovanja Italijanov in Avstrijcev v Sloveniji. To sicer v skromnem obsegu že obstaja. Zadržanje relativno obsežnih čezmejnih tokov delovne sile je obenem tudi indikator intenziviranja siceršnjega medregionalnega sodelovanja in pomeni izjemno pomemben potencial pri tvorbi bodočih evroregij v slovenskem prostoru. Zato je pričakovati predvsem popestritev strukture delovnih mest, tudi za čezmejne dnevne delovne migrante.

V. LITERATURA

- Bufon M., 1992, Prostorska opredeljenost in narodna pripadnost, ZTT, Trst
- Bufon M., 1997, Prostor, meje, ljudje, ZTT, ZIF, Trst, Ljubljana
- Genorio R., 1993, Geographical Dimensions of of slovene Emigration Around the World, GeoJournal, 30.3., Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London, 225-230
- Gosar A., 1993, Narodnosti Slovenije- spreminjanje etnične podobe v srednji Evropi, Geographica Slovenica 24, Ljubljana, str. 33-50
- Hribernik K., Slovenski mejni prehodi kot element odprtosti državne meje, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, FF, Ljubljana, 152 s.
- Klemenčič V., 1972, Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva, Geografski vestnik, Ljubljana
- Klemenčič V., 1984, Geographische Probleme der Grenzraeume Sloweniens, Oesterreich in Geschichte und Literatur mit Geographie, 28, 6, S. 387-400
- Klemenčič V., 1987, Državna meja na območju SR Slovenije kot poseben geografski fenomen, Razprave in gradivo, Ljubljana, 57-81
- Klemenčič V., 1992, Selitvena dinamika iz republik bivše Jugoslavije v Slovenijo, Geografija v šoli, 2, Ljubljana, str. 6-25
- New Prosperity for Rural Regions, Geographica Slovenica 31, IG, Ljubljana
- Zupančič J., 1997, Slovene Border Cities Along the Slovene-Austrian Border - A New Geopolitical and Spatial Situation, Small European Regions During Transition Period, Opole, S. 83-90
- Zupančič J., 1998, Zdomci, v: Geografski atlas Slovenije, Ljubljana
- Zupančič J., 1999, Slovenci v Avstriji, Ljubljana
- Zupančič J., 1999, Karavanke – od ločnice do stičišča Slovencev z obeh strani meje, v: Sonaravni razvoj v Slovenskih Alpah, Ljubljana, str. 337-348
- Zupančič J., 1999, Emigration of Slovenes to Austria During Transition Period, v: Small European Regions During Transition Period, Opole, str. 71-82

VIRI

- uradni statistični podatki za leto 1991 (popis); za zdomce, SURS, 1991
- podatki avstrijskega popisa (1991); ÖSTAT; zajemajo predvsem zdomce
- terensko delo (vprašanja o številu, vrsti, okoliščinah, strukturi čezmejnih dnevnih migrantov, naslovljeno po telefonu na mejen prehode (policija, carina). Ocenjujem, da sem na ta način dobil razmeroma solidno gradivo, kolikor je bilo mogoče v kratkem času)